

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора психологічних наук, професора **Камінської Ольги Володимирівни** на дисертацію **Стрільчук Оксани Володимирівни** «**Соціально-психологічні механізми формування медіакультури у підлітків з інтернет-захопленістю**», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Особливості сучасного розвитку суспільства, глобальна його інформатизація, використання інтернет-технологій призводять у певній мірі до психоемоційних перевантажень користувачів, проявляючись насамперед в особистісно-індивідуальній дихотомії розвитку та самореалізації. Впровадження сучасних інформаційних технологій в життєдіяльність, в освітній процес, з одного боку позитивно вплинуло на особистісний розвиток користувачів та становлення їх здібностей, а з іншого змінило спосіб життя, призвело до певної особистісної нестабільності, стало основою для виникнення інтернет-захопленості. Саме тому дисертаційне дослідження Стрільчук Оксани Володимирівни відрізняється особливою актуальністю, оскільки присвячене важливій, складній і недостатньо вивченій у психологічній науці проблемі.

Досліджувана О.В. Стрільчук на рівні кандидатської дисертації тематика інтернет-захопленості є актуальною як в науковому так і в практичному плані, оскільки в сучасному соціумі гостро повстає потреба у формуванні медіакультури, зокрема серед підлітків.

Тема дисертації «Соціально-психологічні механізми формування медіакультури у підлітків з інтернет-захопленістю», її об'єкт, предмет, мета та завдання відповідають спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи. Тема дисертаційного дослідження затверджена рішенням Вченої ради Інституту соціальної та політичної психології НАПН

України (протокол № 6/20 від 2 червня 2020 р.) і узгоджена бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 30 червня 2020 року).

Переконливою є наукова ерудиція авторки: вона всебічно обґрунтувала теоретико-методологічні засади сутності, концептуалізації, генези та соціально-психологічних механізмів формування медіакультури в підлітків з інтернет-захопленістю, методично забезпечила емпіричне дослідження зазначеного феномену, розробила та апробувала експериментальну програму розвитку медіакультури у підлітків.

У структурному плані імпонує чітка побудова дисертаційного дослідження, в якому гармонійно узгоджені теоретичні складові та прикладні аспекти зазначеної проблематики. Розроблена теоретична модель побудована за логічними принципами психологічної науки і дозволяє отримати цілісне уявлення про феномен медіакультури в підлітків з інтернет-захопленістю. Водночас науковий апарат дисертації насичений усіма необхідними структурними елементами, зміст яких свідчить про широке бачення автором піднятої проблеми.

Структура дисертації відзначається методологічною аргументованістю, чіткістю й послідовністю виконання поставлених завдань, фундаментальністю теоретичних узагальнень та емпіричних здобутків. Достатньою є й джерельна база дослідження, що налічує 260 найменувань, з них 35 – англійською мовою. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, основний зміст дисертації викладено на 154 сторінках. Робота містить 13 таблиць та 17 рисунків.

Безсумнівно позитивним є той факт, що дисертантка, проаналізувавши дуже широкі наукові пласти теоретико-емпіричного матеріалу, робить вдалі узагальнення з метою підтвердження власної моделі соціально-психологічних механізмів формування інтернет-медіакультури підлітка, насамперед з урахуванням розлогого кола різноманітних концептуальних поглядів і реальних суспільно детермінованих впливів на молодь. Якраз такий підхід дозволив авторці

тракувати поняття інтернет-медіакультури особистості як культури сприйняття, обробки, засвоєння інтернет медіаконтенту та його подальшої передачі в умовах взаємодії з інтернет-простором (с. 30, абзац 1). Дисертанткою виділено шість типів інтернет-медіакультури: пасивне споживання, активне (цілеспрямоване) споживання, пасивне творення (тиражування), помірковане споживання, творення, що є значним внеском у вивчення цього питання (с. 31).

Дослідниця чітко конкретизує об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, які відображають логіку теоретичного та експериментального розділів дисертації. Методологічні засади відповідають його предметному спрямуванню. Використана теоретична база повною мірою забезпечує висвітлення проблематики та можливість вирішення дослідницьких завдань.

У теоретичному розділі дисертації О.В. Стрільчук демонструє активний, творчий і водночас науково виважений, глибокий аналіз окресленої проблематики, здійснює обґрунтування методологічного концепту дослідження та виявлення емпіричних індикаторів соціально-психологічних механізмів формування медіакультури у підлітків з інтернет-захопленістю (табл. 2.2, с. 64).

В практичному плані особливої уваги заслуговує розроблений авторкою опитувальник з дослідження соціально-психологічних механізмів формування медіакультури підлітків, що був перевірений на валідність та надійність (с. 76-77, с. 198-200, додаток Б). В результаті розробки опитувальника дисертантці вдалося виділити остаточний перелік соціально-психологічних механізмів формування медіакультури, розподіл яких було здійснено за критерієм продуктивності та непродуктивності. До механізмів продуктивного спрямування вона віднесла такі як: рефлексія, критичне сприйняття, автономізація та вольовий рівень регуляції. Групу непродуктивних механізмів, які супроводжують стихійне формування, склали мимовільне сприймання, імпульсивність, зараження, навіювання, наслідування, мережева інтеріоризація, мережева ідентифікація.

Цікавими та ґрунтовними виявились результати емпіричного дослідження, в процесі якого було відзначено зростання рівня інтернет-захопленості й інтернет-залежності підлітків та прояву непродуктивних соціально-психологічних механізмів разом зі збільшенням схильності до пасивного споживання, активного (цілеспрямованого) споживання, пасивного творення (тиражування), активного творення (с. 103-106). Збільшення прояву продуктивних соціально-психологічних механізмів разом зі зростанням схильності до поміркованого споживання та творення доводить, що вказані типи медіакультури формуються під дією продуктивних соціально-психологічних механізмів (с.107-108).

Також дисертанткою було встановлено, що у підлітків схильних до активного творення культура передачі повідомлень формується під дією таких соціально-психологічних механізмів як відтворення, екстеріоризація, соціальне підкріплення та віртуальна емпатія.

Цінною є практична значущість експериментальної програма розвитку медіакультури у підлітків з інтернет-захопленістю, що підтвердила свою ефективність. Основною метою запропонованої програми є експериментальна перевірка можливостей активізації типу медіакультури «помірковане споживання/творення». Основними методами виступили групова та міжгрупова взаємодія як передумова створення рефлексивного середовища з метою активації продуктивних та дезактивації дії непродуктивних соціально-психологічних механізмів. Частина результатів уже була впроваджена як факультативна програма на базі ліцею ім. Івана Багряного I-III ступенів м. Києва (64/01-16 від 20.02.2020), ЗОШ I-III ступенів №99 м. Києва (01-17/168 від 17.06.2020), ЗОШ I-III ступенів №5 м. Кам'янця-Подільського Хмельницької області (від №69 від 18.06.2020).

Імпонує широке апробаційне тло результатів дослідження на низці міжнародних і всеукраїнських конференцій, а також високий науковий рівень значної кількості публікацій дисертантки. Йдеться про тринадцять одноосібних публікацій, із яких 3 опубліковані у наукових фахових виданнях,

включених до переліку МОН України і 3 у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз.

Автореферат відповідає основному змісту дисертаційної роботи, найважливіші результати дослідження знайшли висвітлення у достатній кількості публікацій автора й апробовані на багатьох науково-практичних конференціях.

Отже, є всі підстави констатувати, що дисертаційне дослідження О. В. Стрільчук здійснено на високому науковому рівні, вирізняється науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю, є вагомим внеском у розуміння специфіки психологічних особливостей медіакультури підлітків.

Водночас, у тексті роботи є окремі недоліки, недостатньо виважені позиції, і тому ми вважаємо за потрібне зробити деякі зауваження і побажання.

1. На нашу думку слід було б приділити більше уваги аналізу публікацій українських дослідників, що вивчали психологічні особливості медіакультури.

2. Варто було б більш чітко описати відмінність понять «інтернет-залежність» та «інтернет-захопленість», а також критерії, які використовувались для визначення інтернет-захопленості підлітків при проведенні емпіричного дослідження.

3. Вважаємо, що дослідження таких ефектів соціальної перцепції, як ефект ореолу, новизни та первинності дозволило б більш глибоко проаналізувати соціально-психологічні механізми формування медіакультури підлітків.

4. Слід було б звернути більшу увагу на опис психологічних засобів дезактивації соціально-психологічних механізмів непродуктивної дії, що впливають на особливості медіакультури підлітків.

Однак зроблені зауваження і пропозиції не применшують загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження О.В. Стрільчук, якому притаманні і розгалужений концептуальний апарат, і високий рівень науково-

методологічного обґрунтування. Дисертація Стрільчук Оксани Володимирівни є завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12.2015.

З огляду на сказане вважаємо, що дисертація «Соціально-психологічні механізми формування медіакультури у підлітків з інтернет-захопленістю» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати та відзначається тісний зв'язок теорії та практики, а її автор заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної психології та психодіагностики
Рівненського державного
гуманітарного університету

О.В. Камінська